

Dæmningen ved Nakkebølle skabte et rigt fugleliv

Lensbaron og admiral Hans Holsten, der ejede Holstenhuus fire kilometer øst for Fåborg, købte Nakkebølle Hovedgård på tvangsauktion i 1828. Prisen var 78.500 rigsdaler (12 mio. kr.

i 2011-værdi), og købet resulterede i en ganske betydelig udvidelse af baroniets jordtilliggende med 179 hektar.

Allerede fra 1825, hvor han arvede Holstenhuus efter sin bror, havde

Hans Holsten dog overladt det til sin søn, Adam Christopher Holsten (1793-1879), at drive den store ejendom. Selv boede han i København. Årtier senere arvede Adam Christo-

Nakkebølle Inddæmning

Inddæmning i bunden af Nakkebølle Fjord, 10 km øst for Fåborg. Gennemført 1866-70, med 61 hektar eng som resultat. Dæmningen delvis ødelagt af stormfloden i november 1872, men genetableret.

Ingen egentlig kultivering før 1937, hvor det rige fugleliv til gengæld forsvandt fuldstændigt.

Afvandingsanlægget blev renoveret og effektiviseret med statsstøtte 1956-58.

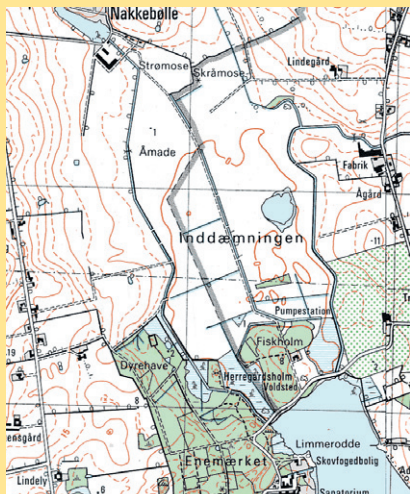
Naturgenoprettet i 2003 som ferskvandssø på 85 hektar, omgivet af 25 hektar våde enge. Finansieret som Vandmiljøplan II-projekt. Udgift: 4,8 mio. kr. (5,6 mio. kr. i 2011-værdi). Teoretisk årlig kvælstoffjernelse på 305 kilo N pr. hektar.

Den nye sø er fortsat i privat eje, og der er kun begrænset offentlig adgang i den nordlige del af området og langs vestsiden af søen.

Kortene er fra 1783, ca. 1815, ca. 1860, 1983, 2008 (COWI) og 2011 (© Faaborg-Midtfyn kommune & Grundkort Fyn).

Faaborg-Midtfyn kommune.

Koordinater: 6103621, 587129.

Adam Christopher lensbaron Holsten-Charisius (1793-1879) var dansk godsejer og diplomat. Han var søn af lensbaron Hans Holsten, der overlod ham driften af Holstenhuus, hvor han lod Nakkebølle Fjord inddæmme i årene 1866-70. Foto: privateje.

pher ejendommen efter faderens død i 1849, hvilket dog ikke betød de store forandringer i driften.

Derimod fik det meget stor betydning, at Adam Christopher i 1851 på sin moders vegne modtog en ganske betydelig arv på 193.251 rigsdaler (ca. 23 mio. kr. i nutidsværdi) i form af den substituerede constantinborgske fideikommiskapital, hvilket bl.a. medførte, at han fra det tidspunkt antog navnet Holsten-Charisius, efter en af stamhuset Constantinsborgs tidligere ejere, Christian Charisius (1688-1724).

En substitueret fideikommiskapital opstod, når et majorat, f.eks. et stamhus, blev solgt. Så blev provenuet bundet som en båndlagt kapital, der typisk blev lånt ud mod rente og pant i fast ejendom. Populært sagt betød det, at man forandrede et stamhus fra at bestå af et fysisk gods til at bestå af pantebreve. I det konkrete tilfælde drejer det sig om den fideikommiskapital, som havde erstattet stamhuset Constantinsborg vest for Århus.

Det var denne kapitalindsprøjtning, der gjorde det muligt at igangsætte en storstilet modernisering af godser og gårde under baroniet Holstenhuus, og som skaffede beskæftigelse til talrige

lokale arbejdere. Det første projekt var indhegningen af Holstenhuus Dyrehave med en omkreds på godt 7,5 kilometer.

Derefter fulgte renovering af hovedbygning, kirker, tjenesteboliger og møller. Desuden opførtes nye lader, mejeribygning, bryggerhus, tørve- og brændehus, teglværk, svinesti og flere andre bygninger.

Og så blev den inderste del af Nakkebølle Fjord inddæmmet, afvandet og delvis kultiveret. Udgiften var ikke ubetydelig. Projektet kostede knap 37.000 rigsdaler eller en femtedel af arven efter moderen.

Arbejdet blev udført i årene 1866-70 under ledelse af tidligere vandbygningsdirektør i Slesvig, Emanuel R. Grove (1812-1871). Grove var en af tidens mest benyttede landvindingsingeniører. Han planlagde bl.a. udtørringen af den 750 hektar store Tastum Sø ved Skive, og sammen med tre andre viborgensere var han hovedmanden bag det første projektforslag til tørlægning af det 2500 hektar store Kolindsund på Djursland.

Nakkebølle Inddæmningen betød, at hovedgården fik udvidet sit engareal med 61 hektar. I 2011-værdi kom projektet til at koste 3,9 mio. kr. Heri var indbefattet udgifter til dæmningsarbejdet, udgrøftningen, kultiveringen, betaling af andre berettigede i en del af det inddæmmede, opkøb af et bolsted, anskaffelse af et lokomobil og opførelse af en vindmølle, hver på seks hestes kraft til udpumpning af vandet.

Angiveligt gav det indvundne land og det ved dæmningen sikrede areal snart en ikke ubetydelig indtægt, men på en eneste nat få år senere blev stort set alt ødelagt.

Da stormfloden slog til 13. november 1872, bortrev den næsten hele dæmningen ud mod fjorden, mens digerne langs Hundstrup Å blev meget beskadiget, ligesom alle afvandingsgrøfter og kanaler fyldtes med sand.

Lensbaronen måtte atter hyre jordarbejdere. Det kom til at koste 3900 rigsdaler at genoprette inddæmningen (440.700 kr. i nutidsværdi).

I de følgende årtier blev det ind-

dæmmede areal anvendt som enge til græsning og høslæt, men efter Adam Christophers død i 1879 fik anlægget lov til at forfalde. Gradvis udviklede de 61 hektar sig til et rigt naturområde.

Naturen erobrer inddæmningen

I 1917 beskrev overlæge Otto Helms inddæmningen ved Nakkebølle Fjord med disse ord:

»Imidlertid er det gået med dette store inddæmningsforetagende som med så mange andre; kanalerne er nu fyldt med dynd, grøfterne tilgroede, hvor der skulle være frodig eng, er der vand, rør og starrgræs, alt i alt en lidet frugtbar strækning – til stort held for fuglelivet.«

Otto Helms var overlæge på Nakkebølle Sanatorium, som han havde opbygget fra 1908 for Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse.

Beskrivelsen er med i en omfattende artikel over tre numre af Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 1917-19. I sin fritid var Helms en engageret ornitolog, som efter knap 10 år kunne opvise en imponerende artsliste med 160 forskellige fuglearter fra Nakkebølle-området. Den tilsvarende liste i dag rummer 178 arter.

»Inddæmningen« var Helms' yndlingssted, når der dagligt skulle gøres fugleobservationer. Her er overlægens mere uddybende beskrivelse af den inddæmmede fjord:

»Da jeg kom til sanatoriet, lå den dels som eng, dels som mose eller rettere sump, hist og her rørbevokset; om vinteren var den oversvømmet, om sommeren stod der mange steder fladt vand. Den ydede græsning til en del kreaturer, hvile- og foderplads for en mægtig mængde svømme- og vadefugle, der holdt til her i træktiderne, og den var yngleplads for mange af dem.

I det hele var inddæmningen en tilholdsplads for fugle, som ikke mange steder i vort land, bortset fra de store strækninger i det nordlige og vestlige Jylland. I de senere år var vandet ikke pumpet ud, og der var mere og mere blevet en sø med kun få tørre steder. (...)

Men enten her var mere eller mindre vand, til alle årstider, særligt i forårstiden, var her et vidunderligt fugleliv, som jeg selv i fuldt mål glædede mig ved og jævnligt

havde den fornøjelse at forevise for andre interesserede».

Helms anede tilsyneladende ikke uråd, men nye tider var på vej. Alle-rede mens han skrev sin omfattende afhandling om det rige fugleliv, blev der tegnet udkast til en kultivering af det inddæmmede land. Det blev dog først efter Helms' pensionering i 1936, at man fik gjort kål på naturen i den forsømte inddæmning.

Hedeselskabet tager fat

Ved det 20. århundredes begyndelse ejede Holstenhuus stadig Nakkebølle Hovedgård med den tilhørende dæmning, men siden 1906 var det Holsten-Charisius' nevø, der styrede den store ejendom. Han hed Adam Christopher Berner-Schilden-Holsten (1855-1927).

I 1915 kontaktede Berner-Schilden-Holsten Hedeselskabet med henblik på en forundersøgelse af forholdene i inddæmningen. Hedeselskabet konstaterede året efter, at der var tale om en »inddæmning, der er ændret til en sø«, og har formentlig også fremsat en eller anden form for projektforslag, men mere kom der tilsyneladende ikke ud af den kontakt. Først tyve år senere blev der taget fat, og da havde Nakkebølle-inddæmningen skiftet ejer.

Gennem knap hundrede år var Nakkebølle Hovedgård ejet af baroniet Holstenhuus, men i 1923 var det slut.

Allerede i 1906 havde Adam Christopher Berner-Schilden-Holsten frasolgt skoven Nakkebølle Enemærke på 10 hektar langs stranden til indretning af Nakkebølle Sanatorium, og som konsekvens af oktoberlovene fra 1919 om afskaffelse af len, stamhuse og fideikommisgodsers særlige privilegier måtte der afleveres 129 hektar til staten, der udstykkede jorden. Berner-Schilden-Holsten besluttede derefter i 1923 at sælge Nakkebølle Hovedgård med de resterende arealer og lidt skov for 340.000 kr. (9,5 mio. kr. i 2011-værdi) til den hidtidige forpagter Michael Møller.

I 1937 tog Hedeselskabet endelig fat efter aftale med den nye ejerkreds.

I mere end et halvt århundrede pumpede denne vindmølle vandet ud fra det inddæmmede areal og over i Hundstrup Å, hvorfra det løb videre ud gennem slusen til havet. Maleriet skyldes den lokale kunstmaler Harald Madsen (1894-1966) og er dateret til ca. 1930. Motivet ses fra Sanatorievej og vinklen er stort set identisk med Einar Storgaards foto fra 1941 (se senere). Vindmøllen blev erstattet i 1937 af en eldreven pumpe. Foto: udlånt af Vester Aaby Sogns Folkemindesamling.

Selskabet forsynede de 60 hektar bag dæmningen med et nyt afvandringsanlæg med motorpumpe og hovedkanaler. Udgiften androg 17.000 kr. (542.768 i 2011-priser), men med en efterfølgende afvanding og fræsning til ca. 30.000 kr. (957.826 i 2011-priser). Det fremgår ikke af de tilgængelige kilder, hvordan man finansierede denne investering på 1,5 mio. kr., men sandsynligheden taler for, at der blev givet 50 procent i statsstøtte efter Grundforbedringsloven.

Ørkenagtigt indtryk

Overlæge Otto Helms var gået på pension i 1936, men nogle år senere vendte han tilbage for se effekten af afvandingen. Sin reaktion nedfældede han i erindringsbogen »Strejftog i Danmark«, der udkom i 1941:

»Så nåede udtørringsepidemien også her-til; nu skulle det være alvor og ikke standse på halvvejen som de forsøg, der var gjort nogle gange i de senere år. I 1936 blev der taget fat, og med nutidens elektriske pumpeværker gik det hurtigt. Sluser lukkedes, kanaler gravedes, og vandet pumpedes ud, så

at der i 1937 væsentlig var tørt; jeg kunne kun finde en trøst i, at det ikke var sket, medens jeg levede her.

I sommer [formentlig sommeren 1941, forf.] måtte jeg så ud at se på ødelæggelsens vederstyggelighed, blive klar over, hvad der var blevet af det så ejendommelige landskab. (...)

I den sydlige del af inddæmningen var der nu tørt, bortset fra kanalerne og enkelte mindre vandsamlinger. Man så ud over en ret tæt rørskov med nye rør skydende op mellem de gamle. Ejendommeligt var det at se, hvorledes der allevegne var vokset birke op i hundredvis, ofte allerede et par meter høje, midt ude i mosen dannende et helt, lysegrønt krat. Af det før så rige fugleliv var nu intet tilbage, der var værd at tale om.

Jeg gik op ad den østlige Del af den dæmning, som omgrænser hele arealet. Her stod underlaget af den gamle mølle, som i mange år drev den vandsnegl, som sikkert, men sindigt pumpede vandet ud om foråret. (...)

Engene syd for møllen, hvor jeg en gang så en af Danmarks sjældneste fugle, den mærkelige, højbenede, sorte og hvide stylteløber, var nu tilgroede med rør, egentlig ingen forbedring. Så gik det op langs volden; på min højre side, hvor Hundstrup Å

plejede at flyde rask af sted, lå den nu dorsk og gul afspærret fra forbindelsen med fjorden udenfor.

Længere nordpå var der tørre græsmarker, hvor nogle heste gik, ellers allevegne rør og siv og grønne pletter, hvor der fordum var Vand. Engene nord for inddæmningen var tørre som en mark, og på en af dem dyrkedes der hvede. Langs den gravede kanal sydpå var der en del større strækninger, øjensynligt behandlede med motorplov; her voksede spredt nogle havrestrå, medens store dele lå hen som sandflader, således som de havde ligget i sin tid, da fjorden gik herind.

Af fugle var her nogle måger, en snes viber i flok og en hejre, af småfugle nogle få lærker, engpipere og rørsurver; dermed var vist alt sagt. På mig gjorde det hele nærmest et ørkenagtigt indtryk, men det er måske kun en overgang, og om nogle år er det vel meningen, at her skal bølge rige kornmarker; så kan man glæde sig fra et nationaløkonomisk synspunkt.«

Stærkt forsømt

I 1940 videresolgte godsejer Michael Møller hovedgården for 623.000 kr. (15,5 mio. kr. i 2011-værdi) til godsejer Peder C. Olsen.

Ti år senere solgte Olsen hele ejendommen til Statens Jordlovsudvalg,

som fraskilte 80 hektar. Til trods for at arealerne igen henlå som vandlidende og i nogen grad forsømt, blev jorden udstykket til husmandsbrug.

Hovedparcellen, der dog stadig omfattede omkring halvdelen af det inddæmmede areal, blev erhvervet af C.J. Rasmussen, der allerede i 1952 afhændede den til møbelhandler Svend V. Hansen. Tre år senere videresolgte han ejendommen til filmproducer Preben Philipsen (1910-2005) for 1,4 mio. kr. (19,5 mio. kr. i 2011-værdi).

Det blev i Svend V. Hansens tid, at lodsejerne sagde ja til et nyt afvandingsprojekt, men det blev med Preben Philipsen som ejer, at projektet gennemførtes.

I begyndelsen af 1950'erne var det femten år gamle afvandingsanlæg slidt ned, og der sivede vand i større mængder gennem ådigerne. Lodsjerne allierede sig med landinspektør Søren Tind-Christensen, Svendborg, som skulle projektere et nyt anlæg til at afløse Hedeselskabets afvandingsanlæg fra 1937. Finansieringen skulle klares med støtte fra Landbrugsministeriet.

Det første møde om et nyt projekt fandt sted tirsdag 6. oktober 1953 i Åstrup Forsamlingshus. Femten lods-

ejere var mødt op sammen med landinspektør S. Tind-Christensen for at forhandle med Statens Landvindingsudvalg. Det var ikke småpenge, man skulle diskutere. Landvindingsloven fra november 1940 rummede mulighed for at lade staten dække helt op til to tredjedele af udgifterne.

Inden mødet havde man besigtiget forholdene, og de trængte alvorligt til at udbedres:

»Visse områder lå stærkt sumpede, andre partier var groet til med startuer, men størstedelen var eng og ager.(...) Ved husmændenes overtagelse af arealet for tre år siden, var hele anlægget, efter det oplyste, stærkt forsømt, kanalerne var groet sammen og store dele havde længe stået under vand og var sivbevokset.«

Selve dæmningen ud mod fjorden var der ikke noget at udsætte på. Den var opført i solide materialer og lå tilpas langt inde i vigen, hvor der næsten altid var læ. Derimod var den helt gal med ådigerne langs Hundstrup Å ifølge mødereferatet:

»Hele diget er meget tilgroet med højt græs og virkede på lange strækninger løst og porøst. Nogle steder var diget så blødt, at man kunne træde langt ned i det, og det kunne flere steder iagttages, at der havde været udblødning og gennemstrøm.«

Otto Helms var en dygtig og vidende feltornitolog, der også ydede en stor indsats for at øge den folkelige interesse for fuglelivet. Han holdt talrige foredrag i radio og foreninger og skrev tre populære bøger: *Danske Fugle ved Hus og Have* (1924), *Danske Fugle ved Stranden* (1927), og *Danske Fugle i Skov, Mark og Mose* (1930). Desuden udgav han 1925-27 sammen med forfatteren Johannes V. Jensen og tegneren Johannes Larsen tre små bøger om Støren, Nattergalen og Storken. Selv i en høj alder og som pensionist foretog Helms strabadserende rejser med ornitologiske formål, som f.eks. Gotlands-turen i sommeren 1937 med bådture til Lille Karlsø. Billederne er fra denne tur. Fotos: udlånt af Dansk Ornitologisk Forening.

Det mere end 100 år gamle Nakkebølle Sanatorium, som Otto Helms opbyggede fra 1908 og frem, ejes i dag af Tvind-koncernen og drives som en skole.

Også det vestre dige var forsømt og trængte til reparation. Her var det dog bøndernes egen ligegyldighed, der havde skabt risiko for digebrud:

»Nogle steder havde kreaturer indrettet liggepladser i indre kronekant og havde på den måde næsten gennembrudt den øvre del af diget.«

Desuden sluttede sluseklappen ikke tæt, så fjordvandet strømmede raskt ind i den vestre landkanal.

Dæmningsbrud hjalp til

Stemningen på mødet var positiv overfor et statsstøttet projekt, og den projekterende landinspektør Tind-Christensen udtalte, at »Jordlovsudvalget vist næppe helt havde gjort sig klart, at disse arealer ikke havde været i ordentlig stand, da der blev udstykket. Selv om det ikke drejer sig om midler fra Jordlovsudvalget nu, kunne det måske siges, at det ikke er urimeligt, hvis den ene underafdeling af statskassen er med til at gøre godt, hvad den anden til en vis grad synes at have forsømt«.

Denne logik vandt almindelig tilslutning blandt mødedeltagerne. Flere kunne fortælle om store udgifter og ringe indtjening ved dyrkningen af de dårligste arealer, så nu var det på tide med en hånds-rækning fra staten.

Ejeren af Nakkebølle Hovedgård, møbelhandler Svend V. Hansen, deltog også i mødet. Som ejer af knap

halvdelen af det inddæmmede land, havde hans mening stor vægt. Derfor vakte det stor lettelse, da han erklærede, at »han ville finde det urimeligt, hvis han skulle hindre en gennemførelse«. Med hans stemme for projektet ville der være overvældende flertal.

De to repræsentanter fra Statens Landvindingsudvalg var til sinds at tilbyde mindst 50 procent tilskud, og man opfordrede lodsejerne til at lade landinspektøren gennemarbejde projektet, og derefter indsende en ansøgning om støtte. Otte måneder senere havde landinspektør Tind-Christensen sit projektforslag klart, og det blev positivt modtaget.

En væsentlig grund til den voksende interesse i landvindingsudvalget for at få lodsejerne engageret i et projekt var den ringe dige- og dæm-

ningssikkerhed. I 1953 var diget brudt sammen langs Hundstrup Å, og det havde sat gang i de første forhandlinger. Ådiget var dels bygget af ringe materialer, dels stærkt undermineret af mosegrise, så strukturen nærmest mindede om en si. I 1954 gik det helt galt, da 20 meter dige blev helt skyllet væk. Både dyrkede og udyrkede arealer i inddæmningen stod under vand, og selvom der var tale om ferskvand, kostede det mange ødelagte afgrøder.

Skaderne på ådiget kostede 7.923 kr. (102.874 kr. i 2011-værdi) at udbedre, og de penge måtte pumpe-laget selv betale, men man lod forstå, at udgiften måske kunne indgå i en samlet projektbevilling. Denne kostbare hændelse har uden tvivl bidraget til at fremskynde sagsbehandlingen.

Landinspektør Tind-Christensen fremsendte 31. maj 1954 sit projektforslag til Statens Landvindingsudvalg. Det ville omfatte forbedringer på ca. 100 hektar og med et prisoverslag på 104.200 kr. (1,6 mio. kr. i 2011-værdi).

Efter nogle mindre justeringer hen over sommeren blev projektet accepteret 9. september af Statens Landvindingsudvalg, som indstillede det nitten dage senere til Landbrugsmi-nisteriets godkendelse. Ministeriet godkendte bevillingen 7. oktober med et lidt forhøjet prisoverslag på 109.200 kr. Der blev tilbudt et stats-tilskud på 55 procent, og arbejdets varighed var angivet til et år.

Men sådan kom det ikke til at gå. Hverken prisoverslaget, tilskudspro-

Det øverste billede viser Hundstrup Å og viser samme motiv som på kunstmaler Harald Madsens billede fra ca. 1930. Vindmøllen er dog fjernet og erstattet af en elmotor, der stod i det hvide hus for enden af kanalen. Det nederste billede viser dæmningen mod fjorden. Geografen Einar Storgaard (1890-1981) cyklede rundt og fotograferede en lang række fynske og sjællandske inddæmninger under den tyske besættelse: Hans cykel ses faktisk på det nederste foto. Fotos: Einar Storgaard, 1941.

I begyndelsen af 1950'erne var ådigerne og dæmningen mod havet efterhånden i en elendig forfatning. Diget mod Hundstrup Å var dels bygget af ringe materialer, dels stærkt undermineret af mosegrise. I 1953 brød det sammen og forårsagede ødelæggende oversvømmelser, men i 1954 gik det for alvor galt, da 20 meter dige blev helt skyllet væk. Bedre blev det ikke af, at selve slusen var defekt, så den ikke kunne lukkes ordentligt. Et hold værnepligtige fra Civilforsvaret blev udkommanderet til at renovere slusen. Denne fine billedserie er optaget af en af de deltagende CF'ere. Fotos: udlånt af Vester Aaby Sogns Folkemindesamling.

centen eller projektets varighed blev overholdt. Så langt fra endda.

Dobbelt så dyrt

Over de næste to år udviklede projektet sig til en rigtig besværlig sag, hvor man endte med at bryde alle principper. En sag, der fik sit eget liv, og som ingen ville stoppe, selvom prisen

endte med at være mere end dobbelt så høj som overslaget. Det var jo staten, der betalte broderparten.

For jordejerne blev det dog også en dyr fornøjelse. De endte med at hæfte for 80.000 kr. (1,1 mio. kr. i 2011-værdi) i stedet for 50.000 kr. (663.554 kr. i 2011-værdi).

Det var en lille passus i den godkendte arbejdsplan fra efteråret 1954,

der kom til at koste kassen. »Forinden digearbejdet påbegyndes, lader tilsynet foretage en orienterende undersøgelse af fylden i de bestående diger, af jordbundsforholdene under digerne, samt af den fyld, hvoraf digerne påtænkes opført«, stod der i arbejdsplanen, som videre foreskrev, at resultatet af denne undersøgelse ville indgå i landvindingsudvalgets endelige godkendelse.

Selve undersøgelsen blev udført af Dansk Vejlaboratorium og Geoteknisk Institut – og resultatet var ikke godt.

Undersøgelsen havde til fulde bekræftet de betænkeligheder, man havde haft vedrørende dårlige materialer i digerne. Der var ingen vej udenom – de nederste 300 meter af den østre landkanal skulle simpelthen flyttes ind på mere fast bund. Billigt ville det ikke blive. Landinspektøren havde beregnet et nyt prisoverslag, der landede på 240.000 kr. (3,2 mio. kr. i 2011-værdi).

Denne dramatiske udvikling blev præsenteret for lodsejerne ved et møde 14. maj 1956. De vred og vendte sig ved udsigten til den markante prisforhøjelse, men ejendommeligt nok er der ingen, der foreslår at droppe projektet.

Året før ved et møde 16. maj 1955 havde man nedstemt et fordyret projekt i forhold til hektarfordelingen. Seks lodsejere med mindre lodder samt Nakkebølle Hovedgård med 50 hektar sagde nej til at betale mere end 50.000 kr. som deres andel, mens 13 lodsejere, der dog kun repræsenterede 30 hektar, var positive overfor en lods-ejerandel på op til 80.000 kr. Opgjort efter hektar var det et nej, men opgjort efter hoveder var det et betinget ja.

Det kom dog slet ikke på tale at give op. Heller ikke under de følgende møder frem til 18. september, hvor Landbrugsministeriet for anden gang godkendte projektet, men nu med en overslagssum på 240.000 kr. Nok så vigtigt var det, at det var lykkedes at presse tilskudsprocenten i vejret. Staten ville betale to tredjedele, dvs. 160.000 kr., mens lodsejerne så skulle klare de resterende 80.000 kr.

Sådan blev det.

Renoveringen af det gamle af-

vandingssystem var gennemført i 1958, og 1. juni blev erklæret som skæringsdato for regnskabet. De samlede udgifter endte med at udgøre 244.880,62 kr. (3,2 mio. kr. i 2011-værdi), hvoraf lodsejerandelen tegnede sig for 81.626 kr.

Heri var dog medtaget de 7.923 kr. (102.874 kr. i 2011-værdi), som havde været pumpelagets udgifter i forbindelse med ådigebruddet i 1954. Selvom projektet overhovedet ikke var godkendt eller igangsat på det tidspunkt, accepterede Landbrugsministeriet stiltiende at modregne denne ekstraordinære udgift.

Ingen yngleplads til øfugle

Trods alt besværet var der alligevel ikke indbygget nogen garanti for holdbarhed i det kostbare projekt. Allerede efter få årtier begyndte det inddæmmede areal atter at være vandlidende, og gradvis opstod der sågar en lille sø midt i det inddæmmede område.

I slutningen af 1990'erne bestod størstedelen af arealet af enge og vedvarende græs. De biologiske processer havde fået de humusholdige jorde til at synke sammen, og enten skulle der et nyt afvandingsprojekt til eller også noget helt andet. Det sidste blev løsningen.

Da det daværende Fyns amt tog kontakt til ejerne og sammen med Skov- og Naturstyrelsen i Miljøministeriet foreslog et såkaldt vådområdeprojekt, betalt af det offentlige, valgte man at tage imod denne håndsrekning. Den viste sig at være 4,8 mio. kr. værd (5,6 mio. kr. i 2011-værdi). Det blev prisen for at få lov til at dæmpe landbrugets forurening med kvælstof og fosfor ved at anlægge en stor sø, der kan uskadeliggøre eller bundfælde disse gødningsstoffer.

Selve projektet var enkelt i sit design. Tidligere var afstrømningen (regnvand, drænvand og rensset spildevand) fra ca. 2000 hektar opland ledt gennem landkanaler udenom det inddæmmede og pumpet direkte ud i Nakkebølle fjord. Nu stoppede man pumpen og slog hul på ådigerne, så

alle disse vandmængder passerede gennem det gamle vådområde.

Dæmningen ud mod fjorden turde man dog ikke pille ved, så i stedet for en retablering af den gamle fjord fik man en ny ferskvandssø på ca. 85 hektar og omgivet af 25 hektar mere eller mindre våde enge. Arbejdet var gennemført i august 2003.

For at sikre fortsat opgang af gydefisk og nedgang af ungfisk (smolt) udenom søen, hvor der kunne lure sultne rovfisk, blev Hundstrup Å bevaret langs østbredden af den nye sø. Derimod tænkte ingen på at genoprette eller kopiere nogle af de mange øer, der fandtes i fjorden før inddæmningen i 1866. Af samme grund er der heller ikke de store fuglekolonier med måger, terner og ænder i søen.

I praksis ville det dog ikke være nogen uoverkommelig opgave et anlægge et par øer i søen. Det vil relativt nemt kunne gøres i en isvinter ved at køre de nødvendige materialer ud på isen og så bare afvente forårets komme.

Den nye sø har dog betydet en fremgang for fuglelivet. Før august 2003 rummede området ingen bemærkelsesværdige fuglearter, hverken ynglefugle eller fugle på træk. I dag (april 2012) rummer databasen over fugleagttagelser hele 178 forskellige arter. Det sikrer Nakkebølle Inddæmning en fornem 18. plads ud af 69

mulige på listen over landets bedste nye fuglesøer. Det har også gjort ejendommen til et eftertragtet jagterræn.

Den nye sø med omgivende enge er stadig i privat eje trods de millionstore samfundsinvesteringer gennem tiderne. Fri færdsel for offentligheden er kun mulig i den nordlige del af området, hvor der er en stiforbindelse fra spildevandsanlægget ved Lindegård til højen ude i Inddæmningen, og langs vestsiden ad Øhavsstien.

Landskabeligt er søen desværre blev »pakket ind«, da der er plantet et flerrækket levende hegn hele vejen ned langs den vestlige landevej. Hegnet ødelægger udsynet fuldstændigt.

Tvivlsom miljøgevinst

Hvad angår selve formålet med at oprette den nye sø, så blev det betalt med en høj pris.

Ifølge projektbeskrivelsen ville man opnå en teoretisk årlig kvælstoffjernelse på 305 kilo N pr. hektar. I en faglig rapport fra 2011 har Danmarks Miljøundersøgelser sammenlignet 56 nyoprettede vådområders »omkostningseffektivitet«, når det gælder fjernelse af kvælstof, og Nakkebølle Fjord kom ind på 18. pladsen på denne liste.

De 10 billigste projekter rangerede mellem 859 kr. og 11.459 kr. pr. ton kvælstof, mens de 10 dyreste projekter fordelte sig mellem 22.809 kr. og

Slusen er atter blevet udskiftet i forbindelse med naturgenopretningsprojektet i 2003.

Rent landskabeligt er der ikke meget at kikke efter med den nyskabte Nakkebølle Sø. Den er privat og ligger gemt af vejen bag træer og buske. Fra Satorievej kan man dog få dette udblik mod nord.

44.588 kr. Ifølge denne rapport er der betalt 13.069 kr. for hvert ton kvælstof fra Nakkebølle Fjords opland, som havmiljøet fremover bliver skånet for.

Men er det nu sandt? I teorien er svaret ja, men virkeligheden viser noget helt andet.

Nakkebølle Inddæmning er et af de få vådområdeprojekter, som forskerne fra Danmarks Miljøundersøgelser rent faktisk foretog målinger på i felten, men i 2005 kunne man blot måle en kvælstoffjernelse på 125 kilo N pr. hektar, altså en ganske beskedne reduktion på 41 pct. af den teoretiske værdi.

Anvender man denne reelle måling i stedet for den teoretiske værdi som grundlag for rentabilitet, eksploderer kiloprisen. For hvert ton N, der er fjernet, har man betalt 31.746 kr. Det sender Nakkebølle Inddæmningen ned på en 53. plads blandt de 56 undersøgte.

Forskerne begrundes den store afvigelse i kvælstoffjernelse med følgende forklaring. De lave tal skyldes primært

en lavere kvælstoftilførsel end forventet, som igen var betinget af en lavere end forventet nedbørsmængde. Når der ikke udledes så meget kvælstof, som man har forudsagt i regnestykket, så kan der heller ikke fjernes så meget som lovet.

Eller også skyldtes forskellen simpelthen, at den nyetablerede sø endnu var langt fra en stabil tilstand.

Det ville have været hensigtsmæssigt at fortsætte målingerne i en år-række, understreger forskerne, hvis man virkelig ønskede at kende nytten af disse vådområdeprojekter. Men det kom ikke til at ske. Den daværende regering skar så hårdt i miljøbevillingerne i 2006-07, at overvågningsprogrammet blev indstillet. Siden 2005 har ingen undersøgt, hvad man reelt har fået for pengene i form af forureningsbekæmpelse.

KILDER

Forfatterens besøg på lokaliteten, 29. september 2004 og 15. april 2011 (fotos).

Hansen, Kjeld: Dårligt design i nye søer giver for få fugle. Fugle og Natur nr. 3. Dansk Ornitologisk Forening 2009.

Hansen, L.B., Källström, M., Jørgensen, S.L. & Hasler, B. 2011. Vådområders omkostnings-effektivitet. En erfaringsopsamling og analyse af omkostningerne ved at gennemføre vådområdeprojekter under vandmiljøplanerne VMPI og VMPII. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. Faglig rapport fra DMU nr. 835. <http://www.dmu.dk/Pub/FR835.pdf>.

Hedeselskabets Tidsskrift, nr. 8, 36. årg. 1916.

Helms, O. 1917-1919: Fuglene ved Nakkebøllefjord. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 12: 7-156, 13: 1-32.

Helms, O.: Strejftog i Danmark. Jespersens og Pios Forlag. København 1941.

Hoffmann, C.C., Baattrup-Pedersen, A., Jeppesen, E., Amsinck, S.L. & Clausen, P.: Overvågning af Vandmiljøplan II Vådområder 2005. Danmarks Miljøundersøgelser. 2006. Faglig rapport fra DMU nr. 576.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 1464. Rigsarkivet.

Søkilde, N. Rasmussen: Holstenshuus og Nakkebølle med tilliggende Sogne og Øer. 1. del. Odense 1875.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Nakkebølle Inddæmning, så brug dette link: www.dofbasen.dk

Herunder ses en oversigt over de 178 fuglearter, som er registreret fra **Nakkebølle Inddæmning**, pr. 5. april 2012. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Rødstrubet Lom	(6/6)	Havlit	(5/5)	Enkeltebekkasin	(1/1)	Hvid Vipstjert	(94/264)
Lille Lappedykker	(196/2392)	Sortand	(1/15)	Dobbeltbekkasin	(96/750)	Silkehal	(2/27)
Toppet Lappedykker	(270/7733)	Hvinand	(225/12294)	Lille Kobbersnepe	(2/9)	Gærdesmutte	(44/59)
Gråstrubet Lappedykker	(175/2120)	Lille Skallesluger	(193/4572)	Småspove	(3/11)	Jernspurv	(29/30)
Nordisk Lappedykker	(7/7)	Toppet Skallesluger	(48/222)	Storspove	(25/250)	Rødhals	(22/30)
Sorthalset Lappedykker	(136/910)	Stor Skallesluger	(78/540)	Sortklire	(57/216)	Nattergal	(2/2)
Skarv	(135/2062)	Hvepsevåge	(4/6)	Rødben	(69/217)	Husrødstjert	(3/3)
Rørdrum	(4/4)	Rød Glente	(1/3)	Hvidklire	(107/325)	Rødstjert	(3/7)
Sølvhejre	(25/48)	Havørn	(60/76)	Svaleklire	(53/145)	Bynkefugl	(9/15)
Fiskehejre	(260/1018)	Rørhøg	(112/151)	Tinksmed	(61/287)	Stenpikker	(6/9)
Skestork	(5/5)	Blå Kærhøg	(58/91)	Mudderklire	(42/110)	Solsort	(95/289)
Knopsvane	(256/3958)	Hedehøg	(1/1)	Odinshane	(3/3)	Sjagger	(37/2152)
Pibesvane	(4/11)	Duehøg	(4/4)	Dværgmåge	(18/90)	Sangdrossel	(37/49)
Sangsvane	(90/2184)	Spurvehøg	(49/53)	Hættemåge	(142/12620)	Vindrossel	(9/84)
Sædgås	(9/75)	Musvåge	(217/405)	Stormmåge	(127/10852)	Misteldrossel	(3/4)
Kortnæbbet Gås	(5/11)	Fjeldvåge	(45/50)	Sølvmåge	(74/2515)	Græshoppesanger	(4/4)
Blisgås	(41/754)	Fiskeørn	(16/19)	Svartbag	(59/98)	Kærsanger	(30/56)
Grågås	(333/55730)	Tårnfalk	(110/134)	Splitterne	(1/5)	Rørsanger	(56/156)
Canadagås	(33/430)	Dværgfalk	(1/1)	Fjordterne	(98/713)	Gulbug	(10/11)
Bramgås	(22/653)	Lærkefalk	(3/3)	Havterne	(7/40)	Gærdesanger	(10/11)
Knortegås	(2/76)	Vandrefalk	(8/8)	Dværgterne	(1/1)	Tornsanger	(53/92)
Nilgås	(1/1)	Agerhøne	(12/26)	Sortterne	(10/12)	Havesanger	(12/15)
Rustand	(6/6)	Fasan	(7/18)	Huldue	(16/25)	Munk	(12/17)
Gravand	(175/2078)	Vandrikse	(23/29)	Ringdue	(167/15267)	Gransanger	(35/48)
Mandarinand	(1/1)	Grønbenet Rørhøne	(61/100)	Gøg	(54/82)	Løvsanger	(14/20)
Pibeand	(178/7446)	Blishøne	(240/38721)	Mosehornugle	(17/32)	Fuglekonge	(8/21)
Amerikansk Pibeand	(39/39)	Trane	(1/1)	Mursejler	(30/268)	Grå Fluesnapper	(1/1)
Knarand	(218/2141)	Strandskade	(100/278)	Isfugl	(81/100)	Skægmejse	(2/6)
Krikand	(222/8899)	Klyde	(6/11)	Grønspætte	(3/3)	Halemejse	(15/59)
Gråand	(140/8805)	Lille Præstekrave	(53/94)	Stor Flagspætte	(53/67)	Sumpmejse	(15/18)
Spidsand	(65/327)	Stor Præstekrave	(22/109)	Sanglærke	(71/352)	Topmejse	(4/4)
Atlingand	(47/139)	Hjejle	(26/5640)	Digesvale	(69/3514)	Sortmejse	(3/3)
Skeand	(185/3182)	Strandhjejle	(2/4)	Landsvale	(98/1931)	Blåmejse	(60/150)
Rødhovedet And	(4/4)	Vibe	(266/16018)	Bysvale	(56/522)	Musvit	(77/182)
Taffeland	(243/12883)	Islandsk Ryle	(3/7)	Skovpiber	(2/2)	Spætmejse	(35/55)
Troldand	(322/169246)	Dværgryle	(8/12)	Engpiber	(56/267)	Korttået Træløber	(5/6)
Bjergand	(102/5323)	Temmincksryle	(12/39)	Skærpiber	(2/2)	Pungmejse	(1/7)
		Krumnæbbet Ryle	(6/8)	Bjergpiber	(2/3)	Rødrygget Tornskade	(1/2)
		Almindelig Ryle	(34/181)	Gul Vipstjert	(11/16)	Skovskade	(28/38)
		Brushane	(86/490)	Bjergvipstjert	(9/9)	Husskade	(28/54)

Nøddekrige	(1/1)
Allike	(62/3524)
Råge	(37/1105)
Sortkrage	(10/15)
Gråkrage	(78/382)
Ravn	(79/125)

Stær	(96/2978)
Gråspurv	(1/4)
Skovspurv	(17/46)
Bogfinke	(72/716)
Kvækerfinke	(19/151)
Grønirisk	(31/198)

Stillits	(82/511)
Grønsisken	(16/312)
Tornirisk	(28/237)
Bjergirisk	(2/60)
Stor Gråsisken	(5/93)
Lille Korsnæb	(2/2)

Dompap	(9/17)
Gulspurv	(87/422)
Rørspurv	(123/324)

Herunder ses en oversigt over de 8 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Nakkebølle Inddæmning**, pr. 5. april 2012. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Butsnudet Frø	(1/1)
Grøn Frø	(3/24)

Aurora	(1/1)
Admiral	(2/2)

Hare	(1/1)
Rådyr	(4/10)

Hugorm	(1/1)
Skildpadde sp.	(1/1)

Plantelivet i Nakkebølle Inddæmning

TBU 32/160: Nakkebølle Inddæmning og omgivende terræn (incl. Enemærket og Lundebakker)

Fra inddæmningen ved Nakkebølle kendes tandbælg og samel, og på stengærder ved Nakkebølle er fundet de forvildede hvid og rød stenurt; fra Nakkebølle ken-

des desuden hundetunge. Ved Nakkebølle Sanatorium findes en have med sumpcypres (*Taxodium distichum*) og forskellige *Cedrus*- og *Juniperus*-arter.

Nærmere oplysninger om Nakkebølle Inddæmning er ønskelige.

Kilder: se Gravesen 1979.